

שמעתא עמיקתא

גליון תפ"א | פרשת שלח לך | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר לעשות פעולת הצלה המסכנת פצועים אחרים

א. הצלת חייו או הצלת חיי חברו. ב. חיי שעה שלו או חיי עולם של חברו. ג. לוותר לחברו ד. רק אחד יכול להנצל. ה. פעולת הצלתו גורמת סכנה לחיי חברו. ו. חיי שעה מפני ספק חיי עולם. ז. ראייה מהמקשה לילד. ח. חברו מסכן את חייו. ט. מסכנו מחמת אונס. י. מתעסק בהצלח.

א. הצלת חייו או הצלת חיי חברו

איתא בב"מ (סב) שנים שהיו מהלכין בדרך וביד א' מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה א' מהן מגיע לישוב (וימצא מים), דרש בן פטורא מטבט שישתו שניהם וימותו ואל יראה א' מהם במיתתו של חברו, עד שבא ר"ע ולימד (ויקרא פניה) "וחי אחיך עמך" חייך קודמים לחיי חבריך, ע"כ. ועי' **ברא"ש** (פ"ה ס"ו ה) שהביא פלוגתתם. **ובפסקי הרא"ש** (שם) נקט כר"ע. וכן פסקו **הראשון לציון** (יו"ד סי' רמז ס"ק א), **העמק שאלה** (דברים שאילתא קמו ס"ק ד), **המנ"ח** (מצוה רצו) ו**האג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמה). ובביאור מ"ח התנאים העירוני **שבספר יחוסי תנאים ואמוראים** (זרבינו קלונימוס ד"ה בן פטורא) ביאר דס"ל לבן פטורא דכיון שצריך כל א' מישראל להציל חברו אפי' הוא מסוכן בספק דכתיב "לא תעמוד על דם רעך", על כל א"ויהא לשתות חצי "שמא יעשה ויזדמן להם מים" ור"ע פליג עליו. וכ"כ **העמק שאלה** (שם) דעיי"ב יחיו עוד יום יומיים ואולי עד כה יזדמן להם מים. **והחזו"א** (יו"ד סי' סט ס"ק א) כת' דס"ל לבן פטורא דכיון דיש חיי שעה לשניהם דאם ישתו שניהם יחיו לפי שעה אין חיי עולם שלו דוחה חיי שעה של חברו ואע"ג דמסכנין חיי שעה בשביל ספק הצלת חיי עולם כדאמר **בע"ז** (כז), הכא שאני שהרי שניהם שוין בזכות חיי עולם וכל א' מהם שישתה יחיו חיי עולם, ור"ע סבר דאמרין חייך קודמין, ע"כ. חזו"ג דחיי עולם שלו דוחים חיי שעה של חברו וע"כ בגוונא שבידו להציל את עצמו או את חברו עליו להציל עצמו כי אמרינן חייך קודמין.

ב. לוותר לחברו

ועי' **בראשון לציון** (יו"ד סי' רמז על ס"א) שכת' שאם רצונו לתת לחברו כדי שיחיה הגם שימות הוא אפשר דמודים כו"ע דשפיר עבד ולפחות הרשות בידו לעשות כן, ע"כ. אלא דעי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו שהבאנו שאסור להחמיר להכניס עצמו בסכנה ע"מ להציל חברו (עיי"ש החילוקים בזה), וא"כ מסתבר שה"ה כאן. וכן הוא **בחקר הלכה** (אות ח עניני חולה ס"ק א).

ג. רק אחד יכול להנצל

ועי' **במהרש"א** (שם) שכת' דאם היה הקיתון של שניהם מודה ר"ע דשניהם ימותו, דאמרין מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. והביאו **האג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמה ד"ה ובא ר"ע). אלא ד"ל דזה דוקא בכוס השייך לשניהם דכלל אחד יש בעלות במים, אבל בכוס של הפקס ד"ל שעדיף שא' מהם יציל עצמו. וכן **היד אליהו** (לובלין סי' מג ד"ה כד י"ל) כת' דבן פטורא לא נקט שבנים שמצאו קיתון של מים בדרך כי י"ל דאז הדין לכו"ע שאם שניהם בספק אף וישתו אף לר"ע לא שייך חייך קודמין. ובאופן שאם ישתו שניהם שניהם ודאי ימותו, אז באמת אף לבן פטורא י"ל שלא דמוטב שלא ישתו שניהם כדי שינצל א' בודאי ואף במקום ספק שינצל אחד מהם עדיף לעשות כן משישתו שניהם וימותו בודאי, ע"כ. ולפ"ז בגוונא שרק א' מהם יוכל להנצל או שניהם ימותו עכ"פ על א' להציל עצמו. וכעין זה מצינו **באמרי בינה** (א"ח סי' יג אות ה) שמותר לאדם לברוח ממקום סכנה אף אם יגרם סכ"ל לחבירו כיון שהוא מציל א"ע, והוכיח כן **מהרמ"א** (סי' שפח סעי' א), עיי"ש. וכן מבואר **בנוב"ז** (תני יו"ד סי' עד), א"כ כבר תפסוהו ואם ישתדלו לחלצו המלך יקח אחר במקומו. וכן נקט **היד אברהם** (יו"ד סי' קנז סעי' א).

ד. פעולת הצלתו גורמת סכנה לחיי חברו

אלא ד"ל דכל זה כשהצלת עצמו ע"י שתית הקיתון של מים אין משום הריגת חברו אלא מניעת הצלתו, אבל במקום שהצלת עצמו גורמת למיתת חברו אכתב צ"ע אם חיי דוחים חיי חברו.

שנינו **בפסחים** (כח) שאם אמרו לו קטיל לפלוני ואי לא קטלינא לך, יהרג ולא יהרוג את חברו, ד"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי. **ופרש"י** דאע"פ שסכנה דוחה לשאר עבירות, התורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית, ונפש אבודה, מי יאמר שנפשך חלבה לפני המקום יותר משל זה, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (יו"ד סי' קנז). נמצא דהיכן שעליו לעשות מעשה הריגה כדי להנצל לא אמרינן חייך קודמים. ומ"מ דעת **תוס'** (שם ד"ה והא וביבמות נד) ד"ה איהו דהיך דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך מסתברא שאין חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומק. וכ"כ **המאירי** (ד"ה ויש גורסים) וכתב שכן אם היה ישראל מושלך בבור ואמר לו אנס הזהר שלא תעלהו שאם תעלהו אני אהרוג אותך אינו חייב להעלותו, ע"כ. וכן פסק **הרמ"א** (יו"ד שם). ועי' **בחני' הגר"ח** (יסה"ת פ"ה הל"א) ו**באבני עזרי** (רוצח פ"א הי"ט ד"ה ובספר).

אלא ד"ל דהא דפסחים מיייר כשיש משום חיי עולם שלו או חיי עולם של חברו, אבל אכתי צ"ע במקום שחברו יכול לחיות רק חיי שעה דשמא חיי עולם שלו דוחים חיי עולם של חברו ואפילו ע"י מעשה.

ה. חיי שעה מפני ספק חיי עולם

איתא **בע"ז** (כז) חולה שיש ספק אם יחיה או ימות מחמת חוליו אסור לו להתעסק ברפואתו ע"י עכו"ם (כי חוששים שיהרגו, ובזמנא שהיו חשודין על שפיכות דמים), אולם אם ודאי ימות ממחלתו מתרפאין ממנו אע"פ שיש חשש שיהרגו. והקשו שם שאם ודאי ימות למה יכנס בספק סכנה מיידידת והרי יש כאן ספק חיי שעה, ותירצו דלחיי שעה לא חיי. ופרשו **התוס'** שאע"פ שאמרו **ביומא** (נח) מפקחין עליו את הגל בשבת לחוש לחיי שעה, איכא דהיינו דהכא והתם עבדין לטובתו, דהתם אם לא תחוש ימות, והכא אם תחוש ולא יתפא מן העכו"ם ודאי ימות, וכאן וכאן שבקינן הודאי למיעבד הספק. וכן פסקו **הט"ש** (יו"ד סי' קנה). ולמד מכאן **השבות יעקב** (ח"ג סי' עה) במי שחלה וכל הרופאים אומדין שודאי ימות תוך יום או יומים, אך שאומדין שיש עוד רפואה א' שאפשר שיתרפא מחוליו וגם אפשר להיפך שאם יקח רפואה זו אם אינו תצליח ח"ו ימות מיד תוך שעה או שתיים, שמותר לעשות רפואה זו. והביאו **הג' מהרש"א** (יו"ד סי' קנה). וכן פסק **החכ"א** (כלל עג בניא אית צט). ויוצא שספק חיי עולם עדיפי מחיי שעה. אלא דכ"ז שמשכסן חיי עולם של עצמו אבל אכתי צריך לעיין מה דינו במסכן חיי שעה של חברו.

ו. חיי שעה של אחד מפני חיי עולם של אחרים

איתא **בירושלמי** (תרומות פ"ה ה"ד) סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך, ופגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו, ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם, אפילו כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל. ייחדו להן א' כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ולא ייהרגו, אמר רשב"ל והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי, ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי, ע"כ. וכן הוא **בתוספתא** (תרומות פ"ה). ופסק **הרמב"ם** (יסה"ת פ"ה ה"ה) כרשב"ל, והוסיף דמ"מ אין מורין להם כן לכתחלה. ו**הב"י** (יו"ד סי' קנז) הביא **שהר"ש והר"ן** פסקו כרבי יוחנן. **והרמ"א** (סעי' א) הביא בדעה הראשונה שאם יחדוהו מותר למסרו ובשם י"א כתב שיש אחרים א"כ חייב מיתה. **והט"ש** (סי' ק) כתב שיש לנהוג כדעת הרמב"ם ואסור למסור רק לשחיב מיתה, והוסיף וכתב שאף אדם חייב מיתה, אין זה משנת חסידים, ולכן כתב הרמב"ם שאין מורין כן לכתחילה. ועי' **בחזו"א** (שם ס"ק א ד"ה ולדינא) מש"כ בטעם שאין מורין כן לכתחלה. ועי' **באבני עזרי** (שם ד"ה ונראה) ו**בחסדי דוד** (תרומות פ"ה ה"ב ד"ה סיעה) מש"כ בזה.

וכתב **בשכנה"ג** (הבה"י אות לו) בשם **המאירי** (סנהדרין עב) דאם היה א' מהם טריפה (ומבואר **בסנהדרין** נח) דההורג את הטריפה, דהיינו דחמתה סימנים, פטור) ביניהם אפי' אי יחדוהו ימסרו אותו בידיהם כדי להציל השאר. **והמנ"ח** (מצוה רצו) כת' דהריגת טריפה קיל מהריגת עובר כיון שעובר וכל לחיות חיי עולם משא"כ טריפה אינא חיי שעה גרידא, ולכן דעתו שם בסיעה של בני אדם שאמרו לנו אחד ונהרגנו ואם לאו נהרוג את כולכם, דאם יש טריפה ביניהם מותר למסרו וכל חשיב נפש ונדחה מפני כולם. ועיי"ש דס"ל שאין דין ייהרג ואל יעבור על טריפה. וכן נקט **האבני עזרי** (שם).

פניני הלכה

האם מותר לומר תהילים בעל פה

א - איתא **בגיטין** (ס) דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב כתוב לך את הדברים האלה (אלמא נכתבה. רש"י) וכתוב כי על פי הדברים האלה (אלמא לא נכתבה. רש"י), הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב. וכן הוא **בתמורה** (ד).

ובתוס' (תמורה שם ד"ה דברים) הקשו וא"ת היכי קאמרין מזמורים בעל פה, וי"ל דאין להקפיד רק מה שכתוב בחומש. אמנם קשה היכי קרינן ויושע וקריאת שמע, וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן.

והמרדכי (גיטין תז) כתב וא"ת והאיך קרינן שירת הים ופרשת הקורבנות בבכה"ג בע"פ, והלא דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ, ואומר ר"ת דהני מיגרס גריסי, תדע דאמרין תפלין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב משום דמגרס גרסי.

ועי' **בר' יונה** (ברכות ה) משמיה **דברי שלמה מן ההר** ז"ל דביאר דאע"פ דדברים שבכתב לא נתנו לאומרן בע"פ, אפ"ה קי"ש יכול לקרותה בע"פ, ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה, דכיון דניתנה לאומרה ע"פ לחובה יכול לאומרה אפי' שלא לחובה כל פעם שירצה. ומזה הטעם התקינו לומר פרשת הקורבנות ע"פ בכל יום מפני שהיא חובה, והיינו טעמא דברכת כהנים כיון שחובה לאומרה כל יום בנשיאות כפס"ק יכול לאומרה ע"פ אפי' שלא במקום חובה. ע"ש.

ובטור (סי' מ"ט) כתב - ומה שקורין פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמרה, אע"ג דקיימא לן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, כתב דודי **הרב רבי חיים** ז"ל כל דבר שרגיל ושגור בפי כל אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ. וא"י **הרא"ש** ז"ל היה אומר דלא אמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ אלא להוציא אחרים ידי חובתן אבל כל אחד לעצמו שרי. לכן נוהגים באשכנז כשמוע שליח ציבור לפסוקים שבתפלה, כגון מי כמכה באלים ה' והי ימלך לעולם ועד, שהוא שותק והקהל אומרים אותו כל אחד ואחד בפני עצמו.

וכתב **הד"מ** (שם ס"ק ב) משמיה **דהאור זרוע** (הלכות תפילין סי' תקמ"ה) דאם אינו שגור בפי כל אע"ג דשגור בפיו אסור לאומרו בעל פה.

ב - ולדינא כתב **המחבר** (סי' מ"ט) - אע"ג דקיימא לן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ, כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל כגון קריאת שמע וברכת כהנים ופרשת התמיד וכו' נכתב בזה מותר. ע"כ.

ובמג"א (סי' א) הביא דברי הד"מ משמיה דהאור זרוע, ודברי הב"ח דפסק כמ"ש הטור משמיה דהרא"ש, וסיים - ולכן נראה לי דיש לזהר שלא לומר שום דבר בעל פה כי אם מה שנוכר פה בשו"ע. אמנם **הגר"מ** (סי' ב) כתב דהעיקר כמ"ש הטור בשם הרא"ש דדוקא להוציא ציבור ידי חובתן אוסר, וכ"כ **תוס'** בתמורה ד; וכ"כ **הכל בו** (סי' י"ג) בשם הר"ף, וגמי ערוכה היא בסוף דתענית (כח). ע"ש, וכ"כ **תוס' ישנים** במסכת יומא ע' ד"ה ובעשור השטעם שאין אסור אלא להוציא רבים י"ח והביאו ראייה מהא דתענית אמר ר' יוסי וכי האיך יחיד כו', וכן עיקר.

ג - והנה **במחנות יאיר** (סי' קע"ה) נשאל מחוץ מופלג ובעל תורה ממדינת פולין שפיה גומר בכל יום תהילים בע"פ, שהיה לבו נוקפם מהא דרז"ל דברים שבכתב אין אתה רשאי לאומרם בע"פ, רק שכך ראה מכמה גדולים וישישים בפולין.

ובתשובתו שם שקיל וטרי בדברי הראשונים בסוגיא, ותפס עיקר ת"י ר"י יונה דכל דבר שחובה לאומרו בע"פ באינו פעם מותר לאומרו בע"פ בכל זמן ומין. וביאר דבריו עם דברי האבודרהם בשם הירושלמי לחלק בין ס"ת לתפלה, דכל מה שאומרים בבה"כ הם שבת והודאה רחמים ופסוקים לתפלה חובה לאומרם שבוכה הוי כענין פסוקים שבתפלה חובה לאומרם והוי עניני תחינה ורצו, וכל שאומרים בשעת התפלה

אולם הנוכחי" (עני ח'וי"מ סי' נט ד"ה ומה) שלא הותר להרוג את הטריפה להציל את השלם דמה בכך שעל הטריפה אינו חייב מ"מ ואיסור בעת הצלה להרוג את הטריפה, דהרי אפילו שבת החמורה מחללין על חיי שעה. **והבית יצחק** (יו"ד סי' קסב אות ג אות ה) הביאו ודחה דבריו דבכה"ג אמרינן דאיתי עשה הצלת נפשות ודחה לל"ת, ועוד י"ל דבכה"ג חיי עולם עדיפי מחיי שעה כדאמרינן בע"ז, וע"י **באג"מ** (יו"ד ח"ב סי' ע"ב פ"ט) **ובתשובות והנהגות** (ח"א סי' תתנח). יוצא מהנוכחי" שאף מי שאינו בר קיימא אסור להרוג כדי להציל אחר. ואף למתירין י"ל דעד כאן לא הו"ל אלא בטריפה דגברא קטילא קטל, אבל מי שאינו טרפה אלא שמפני מצב הסכנה שהוא נמצא לא יוכל לחיות אלא חיי שעה י"ל דאסור כי הורג בן אדם חי אלא שסופו למות.

והעיוני היה להוכיח שהצלת להרוג את חברו כדי שעכ"פ אחד מהם יציל **מהשנה"ג** (יו"ד סי' קנז הנה"י סוף אות לח) שכת' בשם **המאירי** דהא דאמרינן מאי חזית דמדך דידך סומק טפי, היינו בדאמר קטיל לפלוני ואי לא קטילנא לך, אבל אם אמר קטילנא לך ולדידיה, מותר למוסרו, אבל לא להורגו בידים. וע"י **בחסדי דוד** (שו"ת). אבל יש לדחות דכ"ז בהורג אדם בר קיימא (אע"פ שעומדים להרוג) אבל במקום שהשני אינו בר קיימא כולל אפשר שאין איסור.

ז. ראייה מפורגת והמקשה לילד

והנה שנינו **בסנהדרין** (נ"ב) דאשה המוקשה לילד ומסוכנת, אם יצא ראשו (של העובר) אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש ואמרו שם דלאו רודף הוא כי משמיה קא רדפי לה. **ופרש"י** יצא ראשו, דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש, ואם תאמר מעשה דשבע בן בכרי (שמואל ב, ט) דחרו נפש מפני נפש [שמרד במלכות בית דוד, וברח אל תוך העיר, עמד יואב עם כל הצבא להחריב את כל העיר, כמבואר בשמואל (שם) אמרה סרח בת אשר לאנשי העיר, שכדי להציל את העיר, מותר להרוג את שבע בן בכרי בידים, וכך עשו ונצלו כל אנשי העיר], התם משום דאפילו לא מסרוהו לו היה נהרג בעיר כשיתפשנה יואב והן נהרגין עמו, אבל אם היה הוא ניצל אע"פ שניצלו נהרגין לא היו רשאים למסורו כדי להציל עצמן, אי נמי משום דמורד במלכות הוא, והכי מפרש לה בתוספתא (תרומות פ"ז, ע"כ. וכן מצינו **ברמב"ם** (רוצח פי"א ה"ט) שפסק שמעוברת המקשה לילד, מזמן שהעובר הוציא את ראשו, אין נוגעין בו, שאין דוחין נפש מפני נפש, והוה טבעו של עולם, ע"כ.

וע"י **בפנים מאירות** (ח"ב סי' ח) שכת' מדשמע מרש"י הג"ל דדוקא היכא שאי' מהם ימות לא דוחים נפש מפני נפש, אבל היכא שניהם ימותו דוחין נפש מפני נפש, וצ"ע, ע"כ. והביאו דבריו **הרע"א** (אהלות פי"ז מ"ו) **והת"ש** (ח"ו"מ סי' תכה ס"ק ט). **ובתפארת ישראל** (אהלות פי"ז אות ט) כת' כ"ל דוחים נפש מפני נפש דוקא בשאפשר ששבתמות האם יציל הולד או שאפשר ששניהם ינצלו. אבל אם כשלא נמיתו ימותו שניהן מעצמן אפשר שמותר להמית הולד כדי להציל עכ"פ אמו וכמעשה דשבע בן בכרי, עכ"פ מדאיכא רק חיי שעה להולד, דב"ל"ז ימותו שניהן, לא דיינינן ביה כולה האי בולד שעכ"פ ספק נפל הוא, ואין לו חזקת חי עדיין כל זמן שהוא ברחם אמו. ובכה"ג וודאי דמא דידה סומק טפי ומותר להציל עכ"פ נפש אחת מישראל, ע"כ. וכן צידד **הבית יצחק** (שם אות א). ולפי דברי **המאירי** שמעע דדוקא בעובר יש לצדד כן מחמת שאכתי אין לו חזקת חי. וע"כ.

אלא דל"ל דכ"ז כשיש צורך להרוג אדם ע"מ להציל עכ"פ אחד מהם, אולם אכתי יש להסתפק במקום שרק מסכן חיי שעה של חברו ע"מ להציל עצמו או להציל אחרים. ומהחזו"א המובא לעיל אות א' משמע דבכה"ג אמרינן חייך קודמים שהרי דימה הא דקיתון של מים דמייירי בבי' בני"א הנמצאים בסכנה דקיי"ל שעליו להציל עצמו להא דהש"ס בע"ז המובא לעיל אות ו' אע"פ דהתם מייירי שמסכן את חיי שעה של עצמו מפני ספק חיי עולם של עצמו. ויש לדון לתלול הדבר במח' הפוסקים האם חייב אדם לסכן עצמו ע"מ להציל את חברו מודאי סכנה, וע"י **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו.

ה. חברו נמצא את חיוו - דין רודף

ואף אם ננקוט דאסור בכה"ג אכתי יש לדון כשא' נפל על השני באופן שמסכן את חיוו, האם הנופל חשיב רודף כלפי חברו הנמצא תחתיו וע"כ רשאי הוא או אחרים לסלקו ע"מ להציל את השני, אפי' אם עי"ז עלול להמיתו, דקיי"ל בח"ו"מ סי' תכ"ה דהרודף את חברו להרוג, אפי' הוא קטן, כל ישראל מצווים להצילו באבר מאברי הרודף, ואם אינם יכולים לכונן ולא להצילו אא"כ יהרגו לרודף, הרי אלו הורגים אותו (בזמן הסנהדרין) אע"פ שעדיין לא הרג. וע"י **באור שמח** (רוצח פי"א ה"ח) דאף דאם בא להרוג באופן שטורח כגון שעושה ע"י גרמא ע"י דל"ל כיון דרודף להרוג ישראל, ודאי ניתן להצילו בנפשו.

וכת' **באפיקי ים** (ח"ב סי' ט) דדין רודף דהותר דמו אינו מדין עונש על מעשה הרדיפה, ורק מדין הצלה לנפש הנרדף, וראיה דגם קטן הרודף, ניתן להצילו בנפשו, והרי לאו בר עונשין הוא. ומ"מ הוא גם בגדר עונש שהרי **בסנהדרין** (נג - נד) דבעי למילף דרודף אחר חברו להרוג, ניתן להצילו בנפשו, מק"ו מנערה המאורסה, וכן עובד ע"ז, פרכין וכי עונשין מן הדין, ואם היה מדין הצלה לחוד, מ"מ לא נוכל למילף מק"ו. וכ"כ **באג"מ** (ח"ו"מ ח"ב סי' ע"א ד"ה ולעני"ד יש לתרץ), וכת' דלכן הוא אף כשרודף אדם את חברו בשוגג, וממילא אף כשהוא קטן מותר להרוג (בזמן הסנהדרין).

ט. מסכנו מחמת אונס

אלא דאכתי י"ל דהיכן שהרודף אנוס אינו בכלל רודף, וכהא דעובר שהוציא את ראשו דאינו חשיב רודף אע"פ שמחמתו אמו בסכנה כי משמיה קא רדפי לה.

אלא דשור"י **באג"מ** (ח"ו"מ ח"ב סי' ע"א ד"ה ולעני"ד יש לתרץ וי"ד ח"ב סי' ס"ג ע"ג) שפירש דהא דמשני משמיה קא רדפי לה, היינו שנותן הגמי טעם על מה שלא נחשב הולד שבא באחרונה לרודף על האם, שהרי כשלא היה הולד במעיה לא היתה מסוכנת, דהוא משום דמשמיה בא שם הולד תחלה כשנתעברה היינו שגם הוא צריך להיות כאן, והוי כבא הרדיפה **משמיה על תרוייהו בשוה דרק אחד מהם יוכל לחיות שממילא לא ידוע מי הורג את מי**, ע"כ. ובדרך זה כת' **האב"י ערוי** (רוצח פי"א סוף ה"ט).

ולפי דבריו כשידוע שנפל על חברו והוא מסכנו כיון שידוע מי הורג את מי י"ל דחשיב רודף אפי' אנוס הוא בדבר. וע"י **בחי' הגר"ח** (רוצח פי"א ה"ח) דא"ל דהא י"ל שיוצא מדבריו שדין רודף אף אן בלא כוונה. וכן משמע לעיל מהא ד**השו"ע** (ח"ו"מ סי' שפ ס"ג ד), שפסק דספינה שחשבה להשבר מכובד המשיח, ועמד א' מהם והקל מהמשא והשליך בים, טרור, שהמשא שבה כמו רודף אחריהם להורגם, ומצוה רבה עשה שהשליך והושיעם, ע"כ. **והרמ"א** (שם) כתב בדרך זה בענין בהמה, עיי"ש.

אבל **התורת חסד** (אה"ע סי' מב אותיות טו - יז) כת' דהטעם שהורגים את הרודף אינו מטעם שעונו גדול מכל עבירות אלא מטעם הצלת נפש יש לנו לסלק את הרודף ולא לחוס עליו, וע"כ אם יש כמה מבני"ע של שמחמת הכובד יפול לאמר שהחליה שאי' מהם ישליך את חברו מוטעם דהוי רודף שמכבד בגופו את הגשר, משום דמאי חזית, ואין דוחין נפש מפני נפש, והא דהורגין נפש הרודף מפני נפש של נרדף משום דהרודף רודף בכוונה ובזדון לבו לזאת לא שייך לאמר מאי חזית ונדחה נפש מפני נפש הנרדף, משא"כ כל הנפשות שבגשר שלא פשעו ולא פשעו ואין דוחין נפש מפני נפש, והטעם שהעוברת שמקשה לילד חותכים את העובר הוא משום דחשיב רודף, אע"פ שלא עושה בפשע וזדון מ"מ נקרא רודף מטעם דנדחה מפני נפש אמו והעובר עדיין אין נקרא נפש, ע"כ. ובדרך זה כת' **התפארת צבי** (שם סד"ה ומה שנתקשה מעי"ת בלשון). ועיי"ש שדחו הראייה מהא **דהשו"ע והרמ"א** הג"ל דשאני סחורה או בהמה וכדו' הגורמים למיתה כיון שהם גורמים לכך מותר לאבדם ופטורים מלשלם עליהם מחמת שאינם נפש, עיי"ש. ולפי"ז יוצא שמי שנפל על חברו ללא כוונה ומסכנו אינו חשיב רודף. וכן נראה מדברי **הח"י** (ססי' לא).

י. מתעסק בהצלה

אלא דאכתי י"ל דכ"ז היינו כשנאלץ (י"ל) להרוג את חברו מחמת שמסכנו אבל באופן שעוסק בהצלת עצמו ובעודו מתעסק בהצלתו או הצלת אחרים מסכן חיי חברו י"ל דלכו"מ אע"פ כאן איסור להשתדל להנצל ולהציל, דכיון דרק מילא נגרמת סכנה לחברו, אפשר דבכה"ג אין זה בכלל מעשה הריגה אלא מעשה הצלה. בפרט כשאנשי הצלה וכדו' באים להציל ולא ימלט שנתן כדי שמצילים אחד הדבר גורם חשש סכנה לשני, דכיון שבאים להציל אין כאן מעשה הריגה. וכעין זה מצינו **בחו"מ** (יו"ד סי' סט ס"ק א ד"ה ויש לעיין) שכתב בא' שרואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק אחד שבצד אחר, דאפשר דיש לנו להשתדל למעט אבדת ישראל בכל מאי דאפשר, והלא לולינוס ופמוס נהרגו בשביל להציל את ישראל כמשי"כ **רש"י** (ענינת יח: ד"ה בלודקין), ואמרו שאין כל בר'י יכולה לעמוד במחיצתן, מיהו הכא גרע דהורג בידים, ולא מצינו אלא דמוסרין אבל להרוג בידים אפשר דאין הורגין והא דהרוג שבי"ב דמורד במלכות היה ומיהו צ"ע בתוס', ע"כ.

יש לומר ד**החזו"א** מצדד בזה דוקא במעשה הריגה שהוא לצורך הצלה, אבל היכן שמעשה הצלה ממש (כגון שמוציאים אנשים מתוך הריסות וכדו') ובטבעם של דברים נגרמת סכנה לאחרים י"ל דודאי הדבר בכלל מעשה הצלה. וכן משמע מדברי **הפני"י** בהקדמה לסדר נשים (ד"ה ואח"ה) שמספר על שריפה אשר פקדה עירו - ק"ק לבוב, וגרמה להריסת בתים שנפלו על האנשים, ומתו כששלטים ושש נפשות קדושות מישראל (בניגון אשתו, אמה, אבי אמה ובתו הקטנה) וגם בעל הפני"י נפל עליו ביתו ונקלע שם וכמעט מת מחמת זה, וריחם עליו הקב"ה וניצל. וכת' ע"ז ש"ריב"א אשר המיתו ברמיסתם יותר מאשר בראשונה, "אף דלא הוי סגי בלא הכי" שכוונתם להציל ולפקח הגל"י. ומשמע מדבריו דבכל כה"ג דמ"מ בכלל מעשה הצלה הוא, וע"י מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון ת"ב ובענין דיני קדימה בשעת פקו"ז. **ומשום חומר הענין לא בכלל המעשה הדבר להלכה למעשה אלא לעורר לב המעיין.**

לא פלוג ושור, ואפי' קריאת יוחל והפטרות רחמי וענינו מוסר להתעוררות הם. ומעתה כל מה שקבוע לאומרו בציבור מותר ליחיד לאומרו בע"פ, דכיוצ"ב כתב ר' יונה גבי תפלה. והנה אחר דנהגו ברוב תפוצות ישראל לאומרו בציבור בכל יום ולא לאו שבת תורה נהגו כך, רק לעורר רחמים ולהגביר חסדי דוד הנאמנים ולהעביר גילולים ולהשבית אויב וקטרוגים. ואחר דנאמרים בכל יום מקרי ג"כ שגור ורגיל בפי רוב ורובא ככולא ומותר לפי כל התרוצים הג"ל. [ומה שסיים דמאחר דנאמרים בכל יום מקרי ג"כ שגור בפי הרוב ורובו ככולו, ל"ש במקומותינו שלא נהגו לומר תהילים בכל יום, וודאי דפרקים רבים מן התהילים אינם שגורים בפי רוב הציבור. וכבר עמד בזה **המחצית השקל** (סי' ס"ה מ"ט).]

וסברא נוספת להקל מצינו בתשובת **החת"ס** (יו"ד קצ"א), דבתוך תשובתו שם בע"א כתב דנראה לו דכל פרקי שירי תהילות נאמרים בעל פה, דמעיקרא הכי נתקנו, דלא נראה שהיו הלויים משרורים בבית המקדש מתוך הספר.

והמשנ"ב (סי' מ"ט ס"ק ו) הביא דברי החוות יאיר דהתיר לומר כל ספר התהילים בע"פ דכיון שהוא לעורר רחמי שמים ה"ל כתפילה, וכתב דנראה דיש לסמוך עליו ודב"א"ה דעת העטרת זקנים והגרא"א כהפוסקים דדוקא להוציא רבים יד"ח אסור.

ד - אולם החקיקי לב (א"ח"ח סי' י"ג) כתב נמי לחקור מה שראה קצת מיראה השם שקורין ספר תהילים על פה אי שפיר דמי, ושוי"ט בענין, ושוב הביא דברי החוות יאיר שצדד להתיר, והשיג על דבריו ע"ש, והסיק דנראה לו דטפי עדיף שילמדו בעל פה אפי' פרק אחד מפרשה ויקראו בו בעל פה אפי' ק' פעמים, ועדיף טפי מקריאת התהילים בעל פה.

ואף **החיי אדם** (כלל ח' ס"יא) כתב לדינא דדבר שאינו שגור בפי הכל כגון תהילים, אע"פ שהוא רגיל, נכון שלא יאמר בעל פה. וכן פסק **בקיצור שו"ע** (סי' א' י"ח). **ובמטה אפרים** (הגל' וי"ח סי' תרי"ט סכ"ג) כתב ד"א"א תהילים בכל יום ומחמת רגילותם אומרים אותו בע"פ, ואין לעשות כן כי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה. ע"כ. ומפשות דבריו היה נראה דהכריע כאוטרם.

אולם יעויין שם בהגהות **אלף למטה** (ס"ק כ"ו) דהביא הסברות להקל, והביא עוד דברי החוות יאיר שנאמר לו שכך עשו גדולים ושיששים בפולין, וסיים - וא"כ אפשר להקל בזה בשאר ימות השנה ובפרט לעוברי דרכים, אך ביום קדוש יש לדקדק ביותר אין לעשות כן לומר בעל פה מאחר שאפשר לומר מתוך הכתב. ע"כ. הרי דמ"ש בפנים להחמיר אינו אלא ביה"ח"כ].

העולה לדינא - מצינו בראשונים ובאחרונים כמה סברות להקל בקריאת פרקי תהילים בעל פה, ואף בפרקים שאינם שגורים בפי כל. אולם יש מהאחרונים שהחמירו בדבר. ועל כן אם אפשר לו לומר הפרקים מתוך הכתב, או לומר דווקא פרקים השגורים בפי כל, עדיף טפי.

אלא פלוג ושור, ואפי' קריאת יוחל והפטרות רחמי וענינו מוסר להתעוררות הם. ומעתה כל מה שקבוע לאומרו בציבור מותר ליחיד לאומרו בע"פ, דכיוצ"ב כתב ר' יונה גבי תפלה. והנה אחר דנהגו ברוב תפוצות ישראל לאומרו בציבור בכל יום ולא לאו שבת תורה נהגו כך, רק לעורר רחמים ולהגביר חסדי דוד הנאמנים ולהעביר גילולים ולהשבית אויב וקטרוגים. ואחר דנאמרים בכל יום מקרי ג"כ שגור ורגיל בפי רוב ורובא ככולא ומותר לפי כל התרוצים הג"ל. [ומה שסיים דמאחר דנאמרים בכל יום מקרי ג"כ שגור בפי הרוב ורובו ככולו, ל"ש במקומותינו שלא נהגו לומר תהילים בכל יום, וודאי דפרקים רבים מן התהילים אינם שגורים בפי רוב הציבור. וכבר עמד בזה **המחצית השקל** (סי' ס"ה מ"ט).]

וסברא נוספת להקל מצינו בתשובת **החת"ס** (יו"ד קצ"א), דבתוך תשובתו שם בע"א כתב דנראה לו דכל פרקי שירי תהילות נאמרים בעל פה, דמעיקרא הכי נתקנו, דלא נראה שהיו הלויים משרורים בבית המקדש מתוך הספר.

והמשנ"ב (סי' מ"ט ס"ק ו) הביא דברי החוות יאיר דהתיר לומר כל ספר התהילים בע"פ דכיון שהוא לעורר רחמי שמים ה"ל כתפילה, וכתב דנראה דיש לסמוך עליו ודב"א"ה דעת העטרת זקנים והגרא"א כהפוסקים דדוקא להוציא רבים יד"ח אסור.

ד - אולם החקיקי לב (א"ח"ח סי' י"ג) כתב נמי לחקור מה שראה קצת מיראה השם שקורין ספר תהילים על פה אי שפיר דמי, ושוי"ט בענין, ושוב הביא דברי החוות יאיר שצדד להתיר, והשיג על דבריו ע"ש, והסיק דנראה לו דטפי עדיף שילמדו בעל פה אפי' פרק אחד מפרשה ויקראו בו בעל פה אפי' ק' פעמים, ועדיף טפי מקריאת התהילים בעל פה.

ואף **החיי אדם** (כלל ח' ס"יא) כתב לדינא דדבר שאינו שגור בפי הכל כגון תהילים, אע"פ שהוא רגיל, נכון שלא יאמר בעל פה. וכן פסק **בקיצור שו"ע** (סי' א' י"ח). **ובמטה אפרים** (הגל' וי"ח סי' תרי"ט סכ"ג) כתב ד"א"א תהילים בכל יום ומחמת רגילותם אומרים אותו בע"פ, ואין לעשות כן כי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה. ע"כ. ומפשות דבריו היה נראה דהכריע כאוטרם.

אולם יעויין שם בהגהות **אלף למטה** (ס"ק כ"ו) דהביא הסברות להקל, והביא עוד דברי החוות יאיר שנאמר לו שכך עשו גדולים ושיששים בפולין, וסיים - וא"כ אפשר להקל בזה בשאר ימות השנה ובפרט לעוברי דרכים, אך ביום קדוש יש לדקדק ביותר אין לעשות כן לומר בעל פה מאחר שאפשר לומר מתוך הכתב. ע"כ. הרי דמ"ש בפנים להחמיר אינו אלא ביה"ח"כ].

העולה לדינא - מצינו בראשונים ובאחרונים כמה סברות להקל בקריאת פרקי תהילים בעל פה, ואף בפרקים שאינם שגורים בפי כל. אולם יש מהאחרונים שהחמירו בדבר. ועל כן אם אפשר לו לומר הפרקים מתוך הכתב, או לומר דווקא פרקים השגורים בפי כל, עדיף טפי.

פניני מוסר

עניני שבת קודש
קבלת שבת (ב)

דרגת תפילות שבת שאין מבקשים על גשמייות - "והנה הלכה היא שבשבת קודש לא מתפללים על צרכי הפרט, ונראה לכאורה שבטחיות שאין שבת זמן תפילה. וזו טעות והיפך הגמור, דאדרבא השבת היא במיוחד יום של תפילה, אלא שהתפילה המיוחדת לשבת היא מסוג אחר מתפילות החול. בכל ימות השבוע עיקר התפילה היא בקשת רחמים על צרכי האדם, משא"כ שבת שהיא יומו של הקב"ה שבו מתגלה היחוד הגמור, וממילא צרכי האדם אינם עולים בשם כלל, ולכן גם צורת התפילה משתנה. בשבת נוטח הבקשות אינו ע"פ ההגדרות של העולם, שלנו כגון רפואה ופרנסה, אלא בנוטח על הקב"ה, שביום זה כולם מתעסקים באין סופיות, - קדשנו במצוותיך, תן חלקנו בתורתך, שבעינו מטובך, שחמינו בישותיך, טהר לבנו, שכל אלו הם כללים של דביקות בהש"ת שאין להם גבול ותכלית... לבקשות של שבת הם להיטעג על ה... ולהתענג על השם לא שייך לומר "כאילו מלאכתך עשויה", שגם בעולם הבא צדיקים אין להם מנוחה אלא ילכו מחיל אל חיל...".

(הגרי"ש פינקוס זצ"ל, שבת מלכתא עמי ע"ה)

נערך ע"י מו"ח"ם "עבודת שבת קודש"
מבית "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה **מבעמז"ח** **שמעתא עמיקתא שליט"א** בקול הלשון - טל': 6761* יש להקיש 3-8-1 שלוחה 65
ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא
הגליון נתרם בעילום שם להצלת התורם ומשפחתו - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503
© שמעתא עמיקתא - לקבלת הגליון מדי שבוע בדוא"ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com